

Jørgen Smit

Lek og alvor

"Mennesket leker bare når det i ordets fulle betydning er menneske, og det er bare da helt menneske, når det leker. Denne setning som i dette øyeblikk kanskje synes å være paradoksal, vil få en stor og dyp betydning, når vi først kommer til å anvende den på pliktens og skjebnens alvor; jeg forsikrer Dem, at den kommer til å bære hele den estetiske kunst og den enda vanskeligere livskunst."

Slik taler Schiller. Og dobbelt paradoksalt kan det virke, når vi ser for oss den krigsherjete og kaotiserte verden vi lever i, hvor alt og alle spinnes inn i et nett av de alvorligste kriser og tragedier. Kan der her være rom for den lystige latter? Kan der her være rom for sorglos lek – uten nettopp blant dem som ikke har fått noe ansvar, eller blant dem som lettsindig prøver å skyve det fra seg?

Hvad er det egentlig som er kjernen i all lek? La oss se på en rekke tilfeller og prøve om vi etterhvert kan finne det vesentlige.

En liten engelsk gutt finner en pennyslant. Men den er sannelig ikke noe å forakte. Stiger der ikke straks frem de herligste muligheter?

"What shall you buy?

A kite that will fly Up to the moon, all through the sky."

Dragen stiger til værs, og guttens sjel følger med opp i vindkastene. Likesom vi med spaserstokken feler jordens ujevnheter mot spissen av stokken uten å reflektere over trykkforplantningen gjennom stokken, så lever også drageguttene med sin bevissthet der oppe i luftens ustyrlige bevegelser. William Haslitt har skildret dette med treffende ord: "Jeg kan aldri se et barns papirdrage i luften uten at det går meg like til hjertet. Den er for meg en levende ting. Jeg kjenner flakkingen og skjelvingen og rykningen i min arm, slik som da jeg lot linen lope for min egen drage, når den steg i luften og hevet seg opp mellom skyene. Min lille ladning av håp og frykt steg opp sammen med den; og liksom den da var en del av min bevissthet, så er den det fremdeles. Den er for meg som et av elementets glade vesener, min lekekamerat da livet var ungt, og tvillingbror til mine tidligste erindringer."

Særlig i Osten har dragene spillet en stor rolle. I Siam ble en drage sendt opp, når majesteten sov, som et tegn på at nu hadde sjelen forlatt kroppen for en stund. Dragens flukt er ikke lettsindig lek, "bare" lek. Den flyver med glede og smerte og svever mellom liv og dod, ikke bare i ost, men også i vest. La oss høre for eksempel F. M. Franzén i diktet "Pappersdrakan". Edwin loper med dragen, og har skrevet "F" på den, fordi Fanny er med.

"Så sväfver, hur länge? (det var hennes ord) .

Min själ mellan himmel och jord."

Han själf, som det ritat, nu kände En anande skräck vid dess flygt;

Och hastigt tillbaka sig vände, Då tråden ur handen blef ryckt.

Försvunnet var bladet – ei fanns det igjen;

Blek stod han och såg på sin vän.

"En bild af det menskliga lifvet!"

Utlåter sig fadren härvid:

"Ett blad åt oss alla blef gifvet, Att föra mot stormen i strid.

Med ögat åt höjden, ei släpp det, om än

Du fölle: blott res dig igen"

Det er ikke bare i drageleken vi finner dette bevegelige liv, hvor den lekende loftes opp og lever med i denne flyvende loftning med hele sin sjel. Det samme foregår i all slags ball-lek. I det underbevisste lever her samme

identifisering som i tilfellet med dragen. Ballens fart og stigning mot høyden, dens skiftende retninger og sammenstøt med gulv og tak og vegger, sprettkraften og endelig at den gripes igjen i rette øyeblikk, – all denne bevegelse horer med til den lekende selv. Barnesjelen uti vides i leken og lever ivrig med i dette spillende, bevegelige element som barnet selv hele tiden må holde i live og lede. Og likesom dragens skjebne er den lekendes egen skjebne, så er det ikke underlig at ballen ustanselig brukes til livsspådom for barnet. –

Uten liv og bevegelse ingen lek. – I grunnen lever leken alltid i selve bevegelsen. Naturligvis skal veier og murer i sandhaugen stå der fint utformet, og ve den som river ned, – i utide. For etter en stund skal det nettopp rives og gi rom for ny utforming. Det er den plastiske tilblivelse av alle former og bygninger som er livselementet i sandhaugleken. En hel verden oppstår her av den kaotiske, amorfe sandmasse under barnets ivrige hender. En hel verden av antydninger som stiger og vokser og forvandler seg videre i barnets fantasi til den herligste eventyrverden. – Grot og melk er ikke bare sunne næringsmidler. Bare vi trykker litt med skjeen, klapper litt her og skjærer litt der, blir det jo straks det nydeligste skjærgårdslandskap med oyer og holmer, odder og nes, bukter og hauger, glover og bolgende enger.

Den lekende er også skapende. Det kaotiske stoff, den trege masse gripes av den formende kraft, eltes og veltes og loftes opp i en høyere sfære.

I en gammel bulgarsk legende finner vi i billedform det som vi her har beskrevet i prosaiske ord, en antydning av lekens urbillede. –

For å kunne oppfatte det det her gjelder, må vi riktignok for en stund skyve tilside våre tillærte religiøse forestillinger av en eller annen fastlagt trosbekjennelse likesåvel som fastspikrete ateistiske verdensanskuelsesforestillinger. Vi må umiddelbart leve oss inn i de strømmende bilder i denne legende, og slik oppfatte noe av lekens vesen som her taler tydelig til oss:

Skapelsen

Verdenenes Herre, så forteller bulgarerne, hadde hevet jorden med alle dets vann og fjell opp av kaos, og over den hadde Han spent ut himmelens blå silkeduk. Kristus, det guddommelige barn, fulgte Gud Fader på hans skaperveier og var stedse hos ham. Han holdt seg fast i hans bolgende kappe og skjulte seg i foldene. – Hvorhen den nu var, Herren gikk, barnet lop med overalt. – Dog, Guds veier var vide og hans gjerninger uten tall, snart kulle han skape i himmelen, snart skulle han ordne noe på jorden. De første skapninger ba om hans bistand, og bergene, dyrene, plantene og stenene ropte etter hans allmakt.

Men barnet var til hinder for verdens skaper i hans mangfoldige virke. Da sa han til det, at det skulle la ham være alene: "Bli her på jorden, her ved disse trærne og lek til jeg kommer tilbake". Kristus lot hendene synke ned fra Gud Faders kappe, blev igjen alene og satte seg ned på jorden på en gressbedekket haug som kledde seg grønn for første gang, under et blomstrende tre som for første gang opplevet våren, under den vide himmel som for første gang speilet seg i menneskets øyne.

Der satt barnet, satt alene på den unge jord som lå og bevret i sin tilblivelse. I frydefull lek grov det med de små hender i jorden, skuffet gul leire og gyllen sand og formet med flinke fingre runde baller og sink kuler og la dem til tork rundt om: kring seg mellom de grønne gress-strå og de nikkende blomster.

I dette virke fant Gud Fader sitt barn igjen, da han kom vandrende trett etter dagens skaperverk på den nye jord. Og han gledet seg over barnets levende iver som gjorde at det ikke la merke til at leire og jordsmuss klebet ved hender og klær. Selv på rosenkinnene glinset gule sandkorn som spilt blomsterstov. Da spurte Gud fader: "Mitt barn, hvordan er det du har smusset deg så stygt til?" Og Kristus pekte på leirekulene: "Jeg har laget baller til å leke med. De skal tørke, og når de er faste, vil jeg kaste og gripe dem."

"Da vil jeg leke med deg! . Ta engang den store, fine ballen der, og slyng den opp, så skal vi se hvor høyt du kan kaste!" sa den kjære Gud. Og full av glede fulgte barnet hans ord, tok den største ballen og kastet den høyt opp i luften. Og den gule ball steg og steg, floy stadig videre og videre og høyere og høyere helt inn i den blå himmel, og der blev den hengende som en gyllen kule. Det lyste ut av den ildgule ball, til alle sider flot lyset, og strålene sprang som gylne piler utover verden, så barnet måtte holde sine små hender foran øynene, for å beskytte dem mot det blendende lys. – Og Herren sa: "Ser du hvad vi har gjort ut av leirekule din? Den skal alltid og evig stå som sol på firmamentet, den skal skille den levende dag fra den lyst løse natt, og den skal lyse over rettferdige og urettferdige, den skal gi liv og varme og kraft, og dens gylne skinn skal strømme som en evig glede fra himmelen. Og ta nu en ny ball og kast den opp i høyden, så vi kan se hva der blir av den!"

Barnet jublet av glede og klappet hendene og samlet alle leireballene i folden på sin drakt. "Alle vil jeg kaste opp i den blå himmel," ropte det, "men du må ikke la dem skinne så lyst som min store ball, så det gjør ondt i øynene på meg, når jeg skal se etter ballene mine!" – "Det er bra, mitt barn," sa skaperen beroligende, "bare kast i vei, jeg vet hva jeg vil gjøre ut av dem!"

Da grep Kristus etter sine jord~formete baller og kastet den ene til venstre, den annen til høyre, en rett opp

mot senit, en annen nedover, der hvor himmelbuen hvilte i havet. Og de steg og rullet og floy og spredte seg på verdens takhvelving og blev stående, når Gud velsignet dem. –

En stor solvkule hang som lys måne over jorden og satte opp et fornoyet ansikt, da den ble hengende der. Andre ble til store og små stjerner som blinket lystig til barnet. Den sortblå himmel smykket de, liksom funkulende edelstener pryder en konger kappe, og det milde lys rislet som flytende solv ned fra dem. Og barnet jublet og lo og kastet sine baller fra seg med slik iver at det nesten mistet pusten. Nu var forkledet tomt. Alle kulene hang som lysende glitrestjerner på det høye verdenstak og strålte leende ned til det lykkelige barn. Men fort grep det ennå en gang ned i sanden og kastet for det herlige spill var til ende, ennå en håndfull sandkorn etter bal' : lene høyt opp mot himmelen. – Og verdenenes Herre velsignet også disse og styrte og strodde dem utover den vide himmel som orsmå diamantsplinter. Det er stjerneskuddene. De samler opp solens og de store stjerners spilte stråler og sender dem ned til menneskene på jorden, hvor de av og til blir sett av deres onskedrommende oyne, så at også de lyser opp som himmelske stjerner.

Således hjalp Kristus, ordet og kjærligheten, da skaperen lot verden bli til.

Disse naive, ulogiske, inkonsekvente bilder har selvsagt ingen sannhetsverdi for den som er så naiv å oppfatte dem i bokstavelig, naturvidenskapelig~realistisk forstand. Men av billedenes flytende strøm merker vi umiddelbart noe av den overstrømmende overskuddsglede som sprudler frem av lekens skapende kilde. Her er det dypeste livsalvor uten stoffets knugende tyngde. Her er den frieste livsutfoldelse uten kynisk, lettsindig vilkårlighet. – Her er vekst, indre vekst og ytre vekst som følges ad i selvsagt harmonisk likevekt. ~ denne sfære kan menneskebarnet trives uten å rives inn i sansedriftens rå vilkårlighet og uten å presses inn i et byråkratisk bestemt skjema, uten å tvinges av en abs strakt morallære med loftet pekefinger.

Hvad det så enn er – ingenting kan storkne til noe dodt, uten at det levende ustanselig på nytt trenger seg frem og lar det gamle oppstå i forvandlet skikkelse.

Når barnet lærer å snakke, oppfatter det selvsagt ikke ordenes begrepsbetydning. De lever i lydelementet. Og i en periode begynner de for eksempel å rime på alle ord de sier. De elter og velter lydene, slik som de også leker i sand og vann. Og i dette lydlekende element lever barnerim og regler: lill, till, tara – lova, lova, line – ole dole doff, kinkelikane koff, koffeliane birkkebane, ole dole doff – alla ma salla ma sikk a ma so, ebbede sebbede

Men når et slikt barneverns en gang er blitt til, kan det ikke da forekomme at det holder seg helt uforandret gjennom flere generasjoner? Ofte forandrer det seg nok , så det nesten blir ukjent. Men vi kan svært ofte merke en viss konservativ tendens. Verset skal leve videre akkurat make.

Akkurat make og allikevel alltid nytt. For det karakteristiske ved barnerimene er at de er små antydninger. Det lever en bolgende sky av eventyr rundt dem, og dette fantasi liv er i ustanselig bevegelse.

"Ekorn han gjekk uti enga og slo" ... Slik har verset levet i generasjoner – og allikevel har dette ekorn sikkert levet forskjellig i alle de tusen barns fantasi. I fantasien oppstår den levende helhet av antydninger. Og det samme er tilfelle med alt leketøy. De fem fingre blir til fem gutter i en liten historie. Kongler blir til kyr og griser og sauer. En filleknute blir til et menneske. Den naturalistiske likhet er der intet behov for, hvor fantasien er levende. Gir vi barnene fint utsiselerte, naturalistiske dukker med oyenvipper og lydmekanisme, så de kan si: "mama", blir det sikkert jubel og beundring. Men jo mer utformet dukken er, jo mindre foregår der i barnefantasien. Når dukken derimot som stoff bare er antydning, blir fantasiens eventyrsky omkring den størst mulig. Slike dukker kan ikke bare si "mama". Slike dukker kan barnet snakke med i timevis. – Men der blir nok stadig flere barn som nu vokser opp som aldri har snakket med dukkene sine – takket være flinke konstruktører, lure selgere og snilde tanter. –

De teknisk fullkomne leketøy er like meningsløse som tegnebøker med omrissforlegninger, hvor barnet bare skal fylle ut det tomme hylster med farger. – Men det er naturligvis makelig for de voksne å gi barnene slike ting, så de kan holde seg i ro en stund. For hvem har i vår forhastede tid en ledig stund til å anstrenge seg litt og fortelle barnet noe som løfter det inn i den skapende fantasisfære? Hvem har tid til å la barnet bli kjent og hjemmefant i reglenes og rimenes livgivende verden? – Det forhastede tidtempo virker odeleggende nok på den voksnes sjel. På barnene virker det som en orkenvandring.

Barnene ser opp til de voksne som forbilleder de gjerne vil følge. Alt de ser av de voksnes liv, vil de gjerne ha med i leken. De vil føle seg på vei til å bli voksne. 1 dypeste alvor "er" de den voksne: politi, konduktor, bonde etc. – Og med hvilken begeistring! Når vi treffer en voksen som går opp i sitt arbeid, med en slik overskuddskraft, stusser vi og legger merke til det. Hvad er det med ham? – Det vanlige vi ser er jo det grå pliktalvorige ansikt. Er ikke husarbeid trettende og kjedelig? Og allikevel er det grunnmotivet i den lystige sanglek: "Så går vi rundt om en enebærbusk. "-Alt som fins, fra de lystigste frierier til sorg og bedrovelse lever med i leken. Dod og begravelse horer også med:

Sing Dill doul for Booman, Booman is dead and gone left his wife all alone and all his children.

Oh, where shall we bury him?
Carry him to London.
By his grandfather's grave Grows a green onion.
Oh, dig his grave deep and wide,
strew it with flowers.
Toll the bell, toll the bell, twenty~four hours.

Hvis alvorret her brytes, er leken odelagt. Men dette alvor har ikke den knugende tyngde som kan ruge over den voksnes ansikt. For i leken lever den skapende overskuddskraft hvor doden er "naturens kunstgrip for å vinne mere liv" som Goethe uttrykker det. I leken er der ikke bare liv og dod, men også livet som oppstår av doden. Det er grunnstemningen i torneroseleken. Livet må stadig oppstå på nytt. Leken er en kamp for det evige liv. Mot vanskeligheter og motgang må den motstrebende "sten" bringes inn i "himmelen" i hoppeparadisleken. I den forkristne tid var det labyrintleken, hvor stenen ble fort i vindinger innover mot midten og så ut igjen. I begge former hopper barnene nu med iver og smidige bevegelser, med glede når det glir, og smerte når det går galt, men bare for et øyeblikk så lenge de må stå og vente til turen igjen er kommet. – Tidligere tiders rike billedverden gav leken oket alvor og intensitet. I våre dager forsvinner billedene fra barnenes bevissthet, eller de erstattes med moderniserte former. I steden for å hoppe med stenen til "himmelen", fores den til "morsgryten" eller til "London". –

I "Bro, bro, brille" lever også menneskes sjelenes skjebne. De som vandrer i ring, kommer etter tur til valget mellom en god engel og en ond engel, og når alle har valgt, blir det dragkamp mellom gode og onde. Fremdeles lever den samme lek med liv og glede, med ivrig kamp i det store oppgjør. Men den omfattende billedverden er borte. Man velger mellom "marsipan" og "sjokolade" etc. –

Lek kan være blass og tam. Lek kan være sprudlende rik. Årsakene kan være så mange: barnenes legemlig~sjelelige konstitusjon, deres sunnhet, deres tempora ment, omgivelsenes muligheter. Men så lenge barnet har en spirende livskraft som er i vekst og forvandling, vil det også i alt det gjør leke, alltid leke. – Og er livskraften sterk og dyp, blir leken til nærende kilde for overstrømmende nytt liv.

I et apokryf~evangelium finner vi en beskrivelse av dette i enkle bilder. Det er en skildring av en periode i Jesu barndom. Den er udokumentarisk og sikkert uhistorisk. Den har sikkert aldri funnet sted i den fysiske virkelighet. Men liksom i den bulgarske legende vi siterte, er der også her i selve billedenes strøm noe av lekens levende vesen.

Jesus var blitt 8 år gammel, og fader Josef tok ham en gang med til markarbeidet. Dengang hadde alle folk ennu sitt eget landstykke, hvor de dyrket korn og gronnsaker. Det var såtid. Josef bant sekken som var fylt med såkorn, foran seg og skred langs furene og kastet med kraftig håndsving kornet ned i jorden. Den lille Jesus trippet av sted bak faren og lekte kornsåing med tomme hender, og så bad han faren om ikke han også kunne få et lite jordstykke og litt såkorn. Faren innvilget gjerne den barnslige bonn, viste ham et lite hjørne av den ufruktbare åkerkant ikke større enn en muldvarpshaug, og gav ham ett såkorn i hånden: "Små folk har også små åkre!" sa han, "og gå nu og så!"

Og Jesus bandt opp sitt forkle i tuppene, så det dannet en sekk, slik som den faren bar full av korn, og ned i den la han oms sorgsfullt sitt eneste såkorn. Med spaden stakk han en fure i jorden. Den ble ikke helt snorrett, men det var da en fure, og nu skred han langs den med små trippende skritt, grep ned i sekken som en riktig bonde og kastet med store armsving håndfull etter håndfull ned i åkerfuren, selv om han bare hadde ett hvetekorn i sekken. Da han var ferdig, torket han svetten av pannen, som han hadde sett de svettende gårdsgutter gjøre.

Det var blitt innhostningstid. Og Jesus fikk en liten sigd og fikk lov å være med på kornskjæringen. Forst kvasset han verktoyets skarpt med stenen og så skar han omsorgsfullt sine strå, bandt dem og lesset de bundne nek på sin lille vogn, spente seg selv foran, ropte "hypp!" og "hei!" og kjorte hjem til låven. –

Og hvad skjedde? Ved treskingen sprang kornene ut av nekene og ville aldri stoppe. Den gullgule elv strømmet gjennom låven, veltet seg ut på treskeplassen og stod helt opp til knærne på dem som tresket. Og da treskearbeidet var ferdig, og kornet ble fylt i sekker, da var det hele hundre skjepper som Jesus hadde hostet av sitt ene såkorn.

Da kalte han sammen de fattige i nabo laget til låven og sa at de skulde ta med sekker og kurver. Og han fordelte blant dem den innhostede hvete med gavmild hånd.

Og fortellingen om det lop som en pris sende lovsang fra munn til munn.

Slik er leken en overstrømmende, nærende kilde for hele livet. Og leken slutter ikke når vi har gått ut våre barnesko. I forvandlet form lever den videre i den voksnes liv som kunst.

Allerede de enkleste små utsmykninger av bruksgjenstander kommer fra dette levende overskudd. Hvorfor skulle vi ellers lage så meget som en eneste form, en eneste strek, en eneste farge utover det som er nyttig? Hvorfor vil folk av og til gjerne ha håndlaget keramikkskåler istedenfor fabrikkproduserte? Er der kanskje ikke utsmykning på de fabrikklagete også? Det kan der selvfølgelig ofte være. Der kan ha vært et enkelt vellykket innslag av et enkelt menneske, og så settes masseproduksjonen inn. Det nyttige og billige seirer over individets levende virksomhet. Det samme er riktignok ofte også tilfelle med keramikproduksjonen. Mesteren har laget et fint monster, en fin sjablon, og så sitter svennene og kopierer i massevis. Resultatet er maner-utsmykning: dyrere og mindre effektiv enn fabrikkproduksjon og like blottet for den levende, lekende, aldri stivnende kunst. – Tregheten, bekvemmeligheten, stoffet og doden har seiret. – I vår tid har dette fått et sterkt tak på oss alle. Desto større må kampen og anstrengelsen være, og desto større og dypere er gleden når det levende allikevel spirer lysende frem av det dode mørke.

Nettopp deri lever det sjeldne hos de store kunstnere at de aldri slår seg til ro i makelig treghet, at stoffet og bekvemmeligheten aldri får seire. Alltid kjemper livskjernen seg frem, former og omformer materialet på nytt til der ikke er tilbake noe som er ubearbeidet, ugjennomsiktig. En ny verden skapes, hvor mennesket kan leve som menneske, fordi det her kan leve i en uavbrutt utvikling uten å storkne og stivne til i dode former. –

Dette er ikke det samme som barnets lekende vesen. Men det er en forvandling av det på et høyere plan. Det som utfolder seg ubevisst i det sunne, harmoniske barn, det må den voksne kjempe og arbeide seg frem til i full bevissthet. –

Obsfelder har en gang skildret anskuelig hvorledes den levende kunst lever i drommende ubevissthet hos de friske barn. – Og Obsfelder lengter etter å komme inn i dette levende, bolgende element i full bevissthet. Fordi det som oftest ble med den higende lengsel hos ham, var hele hans liv fylt av smertelig vemod. Det er som om han står like utenfor paradisetts port, aner det som er innenfor, men han kommer allikevel ikke inn:

"Fem småjenter i rad på en tommerstokk.

På deres oyne, hender, krumninger kan jeg se hvordan kirkebåten kommer, kommer, er der, om nesset, fosser, er ved bryggen.

En liten står opp. Betrakningen sitter i armene. Høyre rett ned, klemt inn mot siden, venstre i forundret krumning over øyet. De andre sitter. En med sprikende ben under kjolen og hendene korset over hinannen. Hendenes boyning, fingrene, der venter! Å, der er de grasioseste variasjoner over temaet! En med håndledene over kors, ryggen sterkt tilbakeskutt, benene samlet. Eller hun med strået i munnen!

Og hvor er ikke mine ord livdrepene tørre, når dette er så fullt av kunst, de småhatter, den lille stovle, som stoter slik ... slik ... med helene ned i stenene på stranden.

Barns bevegelser er kulorte bilder av tanker, barns bevegelser er en fortryllende roman på vers om alt som skjer, med overraskende overganger og sarte nyanser.

Den lille femårs bydame med kjolepliseen flagrende ut om de små allerkjæreste høye, rodstrompede legger, eller den fem års fiskergutt, halvt sjostovler, halvt sydvest, de er levende små valsende vers.

Tenk om vi hadde en kunst, en utviklet pantomime, som kunne fange det tilfeldige, og det tilfeldiges bånd og ledd, overgangene, stillingenes spill, linjenes forunderlige bolgegang.

Hvad er frisen? En rekke punktumer. Et isnende holdt til de rinnende øyeblikk.

Vi venter i konsertsalen åndelose neste drypp, neste klang, vår sjel prøver å slynge seg, dele seg, boye seg, som selve lydfigurene. Og når symfonien er forbi, så husker vi i det høyeste punktvis, ikke den rytmske vuggen, vår sjel opplevde, ikke dette fra det ene til det annet.

... Nu er barnene samlet i en klump. Hunden, som stod oppå stenen og speidet, er borte.

Kirkebåten ligger tom der nede.

Jeg kan se på en av de smås oyne, at jeg tenker, at jeg er en meget alvorlig ung mann."

Så lenge kunstneren bare forsøker å kopiere naturen, kommer han ikke inn i dette bolgende liv. Kopien vil alltid bli misslykket. Og verket blir bestemt av stoffets vilkårlighet, stoffets kaos, stoffets tvang. Kunstneren må jo begrense seg og ta ut en del av naturen. Men naturens livslovmessighet lever i den udelte helhet.

Sett at kunstneren går ut fra en tankemessig grepet ide, og så fremstiller denne i et eller annet emne? Like lite kommer han inn i kunstens levende element. Og fremstillingen blir haltende og mislykket. Meget klarere kommer ideen frem i ren begrepsform. –

Men anderledes blir det, når kunstneren kommer inn i den alvorlige levende lek. Da blir han ikke stående ved det naturgivne materiale i kopierende tilstand. Da begynner han straks å forme og omforme stoffet, slik at det til slutt ikke mer er et losrevet stykke stoff, slik at den omfattende helhets liv kommer frem i stoffets form. Og kunstneren kan da si med Goethe: "Det skjonne er en manifestasjon av skulte naturlover." – "De store

kunstverker er skapt etter sanne og naturlige lover. Alt vilkårlig, innbildt faller sammen; her er nødvendighet, her er Gud!" –

Alvor har intet med tungsindighet å gjøre. Alvor kan være forbundet med glede og med smerte. Barnets lek er alltid best, når den er fylt av alvor. Ve den som bryter lekens regler i egoistisk lettsindighet. – Lekens regler kan bare brytes, når de forandres, slik at en ny lek oppstår. Ellers er lekens alvor brutt, og leken er odelayt.

Men barnelekens alvor er på en måte uten ansvar. Bare i samme grad bevissheten vekkes i lopet av oppveksten, kommer også ansvaret frem.

Og den voksne fortsetter å "leke" som kunstner. Alvoret fylles av bevissthet og dermed av det dypeste livsansvar.

Men gjelder da dette bare de mennesker vi pleier å kalle kunstnere? Maleren, musikeren og dikteren er i særlig grad kunstnere på hver sitt spesielle område. – Livskunstnere er vi alle – skropelige stympere, men i hvert menneske lever spiren til å bli livskunstner.

Når vi godtar livsmaterialet slik som det er gitt oss ved arv og miljø, og gir oss tilfreds med dette som en uforanderlig tilstand, – da er vi ennå "kopierende naturalister". Stoffets vilkårlighet, stoffets kaos, stoffets tvang har da seiret. –

Griper vi et abstrakt moralbegrep og tvinger det inn på livsstoffet, blir vi ustandselig kastet tilbake, helt til vi oppdager at vi slett ikke ser virkeligheten.

Anderledes blir det, når vi kommer inn i den alvorlige livslek. Da griper vi det givne livsstoff, former og omformer det slik at det ikke lenger er et losrevet stykke stoff, slik at den omfattende helhets liv kan komme frem i vårt eget livsstoffs former. Den lettsindige, losrevne egoisme begynner å bli overvunnet, der hvor vårt liv blir et levende organ for våre medmennesker, hele den sosiale sammenheng, hele verden, – i ustandselig levende vekst. –

Jo mere vi tenker over det, får Schillers ord stadig dypere betydning:

"Ti, for endelig en gang å si det rett ut, mennesket leker bare, når det i ordets fulle betydning er menneske, og det er bare da helt menneske, når det leker. Denne setning, som i dette øyeblikk kanskje synes å være paradoksal, vil få en stor og dyp betydning, når vi først kommer til å anvende den på pliktens og skjebnens alvor; jeg forsikrer Dem, at den kommer til å bære hele den estetiske kunst og den enda vanskeligere livskunst."

Försteutgave:

Mennesket, Bergen, 1948/3

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond